

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ТРАНСПОРТНІЙ СФЕРІ

© Єсімов С. С., Висоцька Х. А., 2014

Порушуються теоретичні аспекти адаптації національного транспортного законодавства до вимог Європейського Союзу у транспортній сфері та на цій основі розглядається структура європейського транспортного права, предмет та метод нормативно-правового регулювання у сфері транспортної діяльності, співвідношення публічно-правового та приватноправового аспектів у регулюванні суспільних транспортних відносин.

Ключові слова: транспортне право, транспортне законодавство, транспортне законодавство Європейського Союзу, особливості транспортного права країн-членів ЄС.

С. С. Есимов, Х. А. Высоцкая

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С ТРЕБОВАНИЯМИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЕ

Поднимаются теоретические аспекты адаптации национального транспортного законодательства к требованиям Европейского Союза в транспортной сфере и на этом основании рассматривается структура европейского транспортного права, предмет и метод нормативно-правового регулирования в сфере транспортной деятельности, соотношение публично-правового и частноправового аспектов в регулировании общественных транспортных отношений.

Ключевые слова: транспортное право, транспортное законодательство, транспортное законодательство Европейского Союза, особенности транспортного права стран-членов ЕС.

S. S. Yesimov, K. A. Vysotskaya

CERTAIN ASPECTS OF THE ADAPTATION OF NATIONAL TRANSPORT LEGISLATION WITH THE REQUIREMENTS OF THE EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF TRANSPORT

In this article violates theoretical aspects of adaptation of national transport legislation to EU requirements in the transport sector and for this reason is considered the structure of the European transport law, the subject and method of legal regulation in the sphere of transport, the ratio of public law and private law aspects of the regulation of public transport relations.

Key words: transport law, transport law, transport law of the European Union, especially the transport law of the Member States.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України в Європейський Союз правове регулювання транспортної діяльності має бути одним із пріоритетних напрямів у вдосконаленні системи законодавства України. Від його якості залежить динаміка розвитку країни загалом і темпи адаптації національної економіки до ефективного економічного співробітництва у Європейському Союзі зокрема. Сьогодні відбувається активний процес реформування транспортної галузі національної економіки, формування на цій основі нового транспортного законодавства. Водночас правозастосовна практика вказує на низку невирішених проблем, які мають принципове значення, але не отримали необхідного наукового обґрунтування. Насамперед йдеться про особливості адаптації транспортного права України до вимог законодавства Європейського Союзу у контексті європейського транспортного права.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Якщо система транспортного права, яка відображала наукові погляди радянської та пострадянської наукової школи, достатньо розроблена у теоретичному та науково-прикладному значенні, то європейський напрям національного транспортного права фактично не досліджувався комплексно на методологічних засадах системного та структурного методів. У вітчизняній науці цивільного права відсутні дослідження, що виявляють роль та дії цивільно-правових засад у категоріях європейського транспортного права. У науці адміністративного права не розроблені новітні підходи до сфери адміністративно-правового регулювання щодо скоординованої діяльності єдиної національної транспортної системи та європейської. Зазначена невизначеність перешкоджає підвищенню ефективності правового регулювання цієї галузі суспільних відносин, що вимагає розроблення відповідних теоретичних підходів.

Окремі аспекти досліджуваної проблематики знайшли своє відображення у працях таких вчених: І. В. Булгакової, В. К. Гіжєвського, Е. Ф. Демського, Л. В. Єрофеєнко, Д. В. Зеркалова, Г. М. Кірпи, О. В. Клепікової, В. В. Лазечко, В. В. Міщука, В. І. Муравйова, Ю. М. Нещеретного, В. Л. Ортинського, О. І. Остапенко, О. М. Пшінько, В. Й. Развадовського, С. В. Селезня, А. О. Собакаря, О. Б. Субтельного, Р. Я. Тюріна, Н. Л. Шелухина, Ф. П. Шульженко та ін.

Однак сьогодні європейський напрям транспортного права України не піддавався комплексному дослідженню. Адаптація національного транспортного права у системі права України висвітлюється лише у межах наукових конференцій і розглядається в навчальній літературі з транспортного права, де транспортне право висвітлюється, як комплексна галузь права, що регулює діяльність окремих видів транспорту, що працює на європейському транспортному ринку.

Мета роботи – виробити теоретичні підходи до визначення окремих аспектів адаптації національного транспортного законодавства до вимог Європейського Союзу у транспортній сфері.

Наукова новизна дослідження зумовлена вибором теми і підходом до її висвітлення і полягає у тому, що в ньому вперше в науці цивільного права проведено комплексний аналіз проблеми поняття, специфіки та місця транспортного права у системі права з виявленням основних цивільно-правових засад у транспортному праві і обґрунтуванням провідної ролі цивільного права у такому складному комплексному утворенні, як транспортне право.

Засновник Південно-Західної залізниці С. Ю. Вітте справедливо зазначав: “Однією з істотних умов розвитку економічного добробуту в усіх країнах є полегшення населенню способів пересування і через це встановлення між окремими місцевостями та групами населення більш постійних зносин і тісних ділових і моральних зв’язків” [1, с. 8]. На сучасному етапі розвитку держави зазначена роль транспортної галузі, як і раніше, зберігає своє основне значення. Питання підвищення ефективності функціонування транспортного комплексу України у межах адаптації до вимог Європейського Союзу перебувають у сфері пильної уваги науковців і законодавців. Досягнення необхідної оптимізації діяльності транспортної системи неможливе без розроблення відповідного комплексу нормативних правових актів, які всебічно враховують особливості транспортної діяльності. Зазначене неможливе без вироблення сучасної концепції транспортного права, що відтворює його сутність, специфіку, місце в системі права України і форму його

вираження у системі законодавства, а також роль і дію адміністративно-правових і цивільно-правових засад у системі категорій транспортного права в умовах інтеграції транспортної системи України з європейською.

Аналіз адміністративно-правових засад у системі категорій європейського транспортного права дає змогу сформулювати висновок про те, що ці засади хоча не є основоположними для транспортного права, але у комплексі правових норм, що утворюють європейське транспортне право, становлять значну частину, на якій ґрунтується державне управління. Багато у чому саме норми і принципи адміністративного права уможливають ефективний розвиток суспільних відносин, що складаються у сфері діяльності транспорту під час реалізації своїх функцій у сучасних умовах трансформації глобальних транспортних процесів.

Європейському транспортному праву властивий поділ структури на галузі, підгалузі, інститути та норми. Водночас доцільно відзначити і інший поділ, що допускає існування у своєму складі вторинних інтегрованих комплексних міжгалузевих нормативних утворень, які на рівні горизонтальних міжгалузевих зв'язків приватноправових і публічно-правових засад регулюють транспортні правовідносини. Зазначені вторинні інтегровані комплексні міжгалузеві нормативні утворення є по своїй суті комплексними міжгалузевими правовими інститутами, тобто специфічним утворенням системи європейського права, де дія цивільно-правових засад у системі категорій транспортного права характерна для майнових відносин, а публічно-правові засади характерні для організаційно-правових форм і методів у галузі безпеки та контролю як з боку держави, так і з боку інститутів громадянського суспільства.

У зазначеному аспекті доцільно погодитись з провідними вченими у галузі транспортного і європейського права І. В. Булгаковою, В. К. Гіжевським, Е. Ф. Демським, О. В. Клепиковою, В. І. Муравйовим, В. Л. Ортинським, О. І. Остапенком, Н. Л. Шелухом, що європейське транспортне право являє собою комплекс різномірних за своєю правовою природою переважно цивільно-правових, суспільних відносин, що складаються у сфері діяльності транспорту, спрямованих прямо або побічно на ефективну і якісну реалізацію функцій і потребують у зв'язку з особливостями функціонування єдиної транспортної системи у спеціальному правовому регулюванні нормами адміністративного права [2; 3, с. 453–454]. При цьому у зазначеному комплексі майнові відносини у сфері діяльності транспорту країн Європейського Союзу (цивільно-правові за своєю природою) є визначальними.

До того ж доцільно підтримати думку А. О. Собакаря, що публічно-правові відносини, будучи предметом європейського транспортного права, оскільки транспортна діяльність через свою суспільну небезпеку, високу значущість для суспільства і єдиного європейського економічного простору, потребує особливого контролю з боку інституцій Європейського Союзу та держав-членів, що зумовлює необхідність динамічного і ефективного публічно-правового регулювання [4, с. 96–97]. Суспільні відносини у сфері державно-громадського контролю за діяльністю транспорту як інфраструктури підвищеної небезпеки накладають істотний відбиток на цивільно-правові відносини, хоча безпосередньо на них не впливають.

Європейське транспортне право за своєю сутністю є багатофункціональним інтегрованим комплексним міжгалузевим нормативним утворенням системи права, розташованим в її вторинній структурі, з провідними ролями цивільного права у внутрішньодержавній царині та адміністративного права – у міждержавному просторі.

Транспортне право Європейського Союзу ми розглядаємо, як об'єднання складних комплексних міжгалузевих функціональних правових інститутів морського, залізничного, водного, повітряного, автотранспортного та трубопровідного права у сукупності правових норм, які регулюють за допомогою збалансованого поєднання приватноправових і публічно-правових засад різномірні суспільні відносини, що складаються у процесі виконання транспортом своїх функцій. Збалансоване поєднання приватноправових і публічно-правових засад через свої особливості вимагає спеціального правового регулювання.

Для європейського транспортного права не характерна однорідність суспільних відносин, що утворюють його предмет. Предмет європейського транспортного права формує специфічний

комплекс різномірних за своєю правовою природою суспільних відносин, що виникають у сфері транспортної діяльності, спрямованих на ефективну і якісну реалізацію транспортних функцій. З цієї причини доцільно використовувати термін “транспортні відносини” для позначення різногалузевих суспільних відносин, оскільки у зазначеному комплексі суспільних відносин історично виділилися відносини, що відповідають основному призначенню транспорту щодо переміщення людей і матеріальних цінностей. Незважаючи на те, що певну роль виконують цивільно-правові відносини, а в системі транспортно-правового регулювання – норми приватного права, які, починаючи зі звичаїв ділового обігу, регулювали відносини з обміну та з переміщення товарів від виробника до кінцевого споживача на відплатних договірних засадах.

У сучасних умовах трансформації та інтеграції європейської транспортної системи і економіки цивільно-правові відносини найчастіше в їх практичному здійсненні у сфері діяльності транспорту супроводжуються відносинами, які підпадають під правову регламентацію нормами інших галузей. У цьому зв'язку виникають поряд з цивільно-правовими публічно-правові відносини, що опосередковують діяльність транспорту з реалізації покладених на нього функцій, які не є похідними від цивільно-правових, оскільки сприяють оптимальній реалізації транспортом своїх функцій, забезпечуючи правопорядок (у функціональному та юридичному аспектах) і безпеку (у всіх її різновидах) на транспорті.

Європейське транспортне право не має єдиного методу правового регулювання. Комплексний характер предмета національного транспортного права країни-члена Європейських Співтовариства визначає комплексність його методу, у структурі якого необхідно виділяти відомі способи правового регулювання (зобов'язання, заборона, дозвіл, заохочення, рекомендації). Водночас імперативний метод у сфері правового регулювання організаційних, а в окремих випадках товарно-грошових відносин у діяльності транспорту, залишається сьогодні поряд з диспозитивним методом нормативно-правового регулювання.

За визначенням британських дослідників, зважаючи на високу специфічність транспортної сфери діяльності, метод транспортного права, (незважаючи на свій комплексний характер) має низку характерних ознак: поєднання державного контролю та нагляду за діяльністю транспорту з договірним характером надання транспортних послуг і робіт; забезпечення вільного недискримінаційного доступу клієнтів до отримання транспортних послуг і робіт; тарифна система регулювання економічних взаємовідносин транспортних організацій і клієнтів; специфічний характер цивільно-правової відповідальності суб'єктів транспортної діяльності; наявність досудового порядку врегулювання спорів; особливий правовий статус суб'єктів транспортної діяльності (безпосередньо перевізників, що зумовлено залученням транспортних організацій у заходи військово-мобілізаційного характеру).

Європейське транспортне право формується у площині міжгалузевих зв'язків цивільного, адміністративного, земельного, трудового та інших галузей права, оскільки правові норми, що регулюють діяльність транспорту, об'єднані функціональною єдністю, в основній своїй масі є складовою частиною різних галузей права. Зазначені норми можуть бути виділені через специфіку транспортної діяльності у міжгалузевий комплекс у межах системи національного права, оскільки при з'єднанні з транспортними нормами і під впливом власних принципів національного транспортного права країн-членів Європейського Співтовариства, норми інших галузей модифікуються стосовно специфіки зазначеної сфери діяльності. Багато у чому завдяки національній правовій системі, здебільшого кореляції з нормами інших галузей права, що включаються до комплексного транспортного законодавства, можливо домогтися гармонійного регулювання всього різномірного комплексу суспільних відносин, що складаються у процесі діяльності транспорту як у межах національного простору, так і у межах єдиної європейської транспортної системи.

У джерелах європейського транспортного права не визначене поняття транспортного законодавства країн Європейського Союзу та асоційованих членів. Співвідношення транспортного права та транспортного законодавства в країнах Європейського Союзу зумовлюють особливості розвитку приватноправових та публічно-правових засад у національному законодавстві.

Транспортне законодавство Європейського Союзу являє собою не велике за обсягом нормативного регулювання комплексне утворення системи законодавства, що є за своєю суттю комплексним законодавчим масивом, який об'єднує на основі предметно-функціональних зв'язків сукупність згрупованих в інститути, підгалузі і галузі законодавства різногалузевих нормативних правових актів, що регулюють комплекс різнорідних громадських відносин, які складаються в сфері діяльності транспорту. Складні комплексні міжгалузеві функціональні правові інститути, що утворюють структуру транспортного права, знаходять свій зовнішній вираз у відповідних комплексних галузях законодавства – морському, залізничному, повітряному, водному, автотранспортному, трубопровідному, а транспортне право загалом – у комплексному законодавчому масиві, що об'єднує вищевказані галузі законодавства переважно нормами адміністративного права.

Транспортне законодавство країн-членів Європейського Союзу та асоційованих членів має у більшому чи меншому ступені специфічні ознаки: відповідний рівень кодифікації; збалансованість публічно-правових та приватноправових інтересів держави, суб'єктів підприємницької діяльності; узгодженість національного та міжнародного законодавства у галузі транспорту; велике за обсягом нормативного регулювання комплексне утворення системи законодавства, структурні частини якого з'єднані предметно-функціональними зв'язками (комплексний законодавчий масив, що складається з комплексних інститутів, підгалузей і галузей залізничного, морського, водного, повітряного, автотранспортного, трубопровідного законодавства).

Адоптація національного транспортного права у країнах-членах Європейського Союзу до європейського транспортного права проявляється в інтернаціоналізації публічного права національних держав, представляючи одну з головних тенденцій його розвитку поряд з необхідністю того, щоб їх публічно-правові системи, що обслуговують транспортну сферу, були сумісні і здатні взаємодіяти. Процеси правової адаптації встановлюють в такий спосіб іншу ієрархію правових норм, руйнуючи історично сформовану.

У науковій думці економічно провідних країн Європейського Союзу (з врахуванням обсягу національного валового продукту) ідея розроблення єдиного комплексного кодифікованого нормативно-правового акта, що регулює усі сфери діяльності транспорту, відсутня. Це, на нашу думку, зумовлено розумінням національної специфіки приватноправового та публічно-правового регулювання, на яку накладаються особливості правового регулювання для кожного виду транспорту, та складність відпрацювання загальних засад державного контролю транспортної (маємо на увазі безпеку руху), техногенної, екологічної безпеки.

Суспільні відносини у сфері безпеки знаходять доволі якісну та повну правову регламентацію у національних галузевих транспортних статутах і кодексах на підставі директив Європейського Союзу з техніко-правових питань. Їх правове регулювання на кожному з видів транспорту має власну специфіку. Хоча, на нашу думку, з погляду на останні директиви з питань безпеки, наприклад, на залізничному транспорті, який в Європейському Союзі знаходиться у складному економічному становищі, систематизація норм за напрямками нормативного регулювання техніко-правових аспектів в одному документі може забезпечити ефективну правозастосовну діяльність. Доцільно зазначити, що вказана ідея була запропонована Г. М. Кірпою. У багатьох виданнях технічного характеру, Г. М. Кірпа пропонував підходи до реформування нормативно-правового забезпечення діяльності національної транспортної системи [5, с. 7–8]. Під час вирішення питання про вдосконалення правового регулювання діяльності у транспортній сфері, на його думку, потрібно було виходити з двох ключових моментів.

По-перше, розроблені у цій сфері нормативні правові акти повинні бути спрямовані на вирішення існуючих загальносистемних проблем транспортного комплексу України, які перешкоджають його ефективному функціонуванню, з огляду на потребу адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

По-друге, оптимізацію транспортно-правового регулювання необхідно розпочати з усунення вже наявних недоліків у правовому регулюванні транспортної сфери діяльності в Україні.

Висновки. Найінтенсивніше процеси європейської інтеграції перебігають у сфері економіки та транспорту, проявляючись в активному формуванні єдиного європейського фінансово-правового простору, який нівелює особливості розвитку національного законодавства у сфері транспортної діяльності. Існуючі проблеми в процесі адаптації національного транспортного законодавства до вимог Європейського Союзу у транспортній сфері можуть бути вирішені лише за комплексного підходу на підставі структурного аналізу до оптимізації національного транспортного законодавства, з урахуванням основоположної ролі європейського транспортного законодавства у правовому регулюванні діяльності національної транспортної мережі, що забезпечить гармонійне поєднання публічного та приватноправового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері діяльності транспорту, транспортної і екологічної безпеки у функціональному та правовому аспектах.

1. Синенко А. Ю. *Транспорт. История правового регулирования: сб. транспортных уставов и кодексов: в 2 т. – Т.2.* / А. Ю. Синенко. – М.: Изд-во “А2-А4”, 2008. – 448 с. 2. *Право Європейського Союзу: підруч.* / за ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 704 с. 3. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності транспорту України: навч. посіб.* / [О. І. Остапенко, В. Л. Ортинський, М. В. Ковалів та ін.]; за заг. ред. О. І. Остапенка. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 600 с. 4. Собакар А. О. *Організаційно-правові засади державного контролю за безпекою руху наземних транспортних засобів в Україні* / А. О. Собакар. – Донецьк: ДонУЕП, 2013. – 253 с. 5. Кірпа Г. М. *Інтеграція залізничного транспорту України у європейську транспортну систему* / Г. М. Кірпа. – Дніпропетровськ: Вид. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна; Арт-Прес, 2003. – 268 с.